

Danmarks Stednavne 100 år

Navnestudier
udgivet af Arkiv for Navneforskning
Nr. 46

Danmarks Stednavne 100 år

Jubilæumsskrift i anledning af hundredåret
for udgivelsen af bind 1: Samsøs Stednavne

Navnestudier nr. 46

Udgivet af Arkiv for Navneforskning
Københavns Universitet

Redigeret af Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen
under medvirken af Birgit Eggert

Museum Tusulanums Forlag
København 2022

© 2022 Forfatterne og Arkiv for Navneforskning, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner og virksomheder, der har indgået aftale med Copydan, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer.

Grafisk tilrettelæggelse: Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen.

Alle artikler i bogen er fagfællebedømt.

Bogen er udgivet elektronisk hos Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab samt hos Museum Tusulanums Forlag.

ISBN: 978-87-635-4707-9

ISSN: 0470-5165

I kommission hos
Museum Tusulanums Forlag
Rådhusvej 19
2920 Charlottenlund
www.mtp.dk

Forsideillustration:

Udsnit af kort over Samsø (*Samos Baltica vulgo Samsöe*) tegnet af Diderich Christian Fester i 1763 og udgivet i Erich Pontoppidans *Den Danske Atlas* bind II fra 1764. Mens stednavne i selve tekstafsnittene af atlasset er exciperet og gengivet i *Danmarks Stednavne 1: Samsøs Stednavne*, så er navneformerne på atlassets tilknyttede Samsø-kort ikke medtaget i bindet. © Det Kgl. Bibliotek.

Indholdsfortegnelse

Forord	7
RIKKE STEENHOLT OLESEN	
Individ og kollektiv – At løfte <i>Danmarks Stednavne</i>	9
JOHNNY GRANDJEAN GØGSIG JAKOBSEN	
DS 1: <i>Samsøs Stednavne</i> – 100 år efter	31
BENT JØRGENSEN	
Huller i osten. Om mangler i <i>Samsøs Stednavne</i>	51
GILLIAN FELLOWS-JENSEN	
Onsbjerg on Samsø and Roseberry Topping in Yorkshire	59
BIRGIT EGGERT	
<i>Samsø</i> og andre navne på store jyske øer	69
LARS-JAKOB HARDING KÆLLERØD	
<i>Bødker, Klejs og Pedersen</i> . Om brugen af mellemnavne på Samsø i det 18. og 19. århundrede	79
MARTIN SEJER DANIELSEN	
Stedse og i over 20 år kendt under tilnavnet <i>Fabricius</i>	113
MICHAEL LERCHE NIELSEN	
<i>Kornmaaler</i> og andre samsiske efternavne	139
SUSANNE VOGT	
Iver Ellung (1757–1820) – geografisk-økonomisk landinspektør og antikvar. Mere end bare stednavne	153
BENTE HOLMBERG	
<i>Snekke</i> -navne nok engang	179
SOFIE LAURINE ALBRIS & ANDERS PIHL	
Bornholms førkristne landskab og bebyggelse. Nogle ekstralingvistiske perspektiver på <i>Danmarks Stednavne 10</i>	199
PEDER GAMMELTOFT	
Viden og vanvid – om stednavneværker i digital form	249
BIRGIT EGGERT	
<i>Danmarks Stednavne</i> – en bibliografi	261

Bødker, Klejs og Pedersen

Om brugen af mellemnavne på Samsø i det 18. og 19. århundrede

LARS-JAKOB HARDING KÆLLERØD

Indledning

I den danske folketælling fra 1880 optræder på Samsø en bolsmandssøn ved navn Niels Bødker Chrestensen (Tanderup, Onsbjerg sogn), en smed med navnet Niels Søren Klejs Rasmussen (Torup, Besser sogn) og en ung maler, der er optegnet med navnet Jens Pedersen Stjerne (Torup, Besser sogn). Udover at disse tre personer alle har opholdt sig på Samsø den 1. februar 1880, dagen for folketællingen, har de det til fælles, at de står oplistet med navne, der fra et nutidigt perspektiv må betegnes som mellemnavne, nemlig *Bødker, Klejs og Pedersen*.

Termen *mellemlavn* er et forholdsvist nyt begreb, der i personnavnejuridisk henseende første gang blev anvendt i 1960 i *Betænkning om en ny lovgivning om personnavne*, som dannede grundlag for *Lov om Personnavne* fra 1961. Men hverken i betænkningen eller selve lovteksten defineres mellemnavnet (jf. Hjorth Pedersen 1983: 78 f.). En definition er heller ikke givet, da Eva Villarsen Meldgaard i 1965 første gang har anvendt termen i videnskabelig sammenhæng i appendikset til sit studie af navnebrugen i Skast herred i Sydvestjylland, hvor eksempler på mellemnavne i undersøgelsens kildemateriale er oplistet (Meldgaard 1965: 115 f.).

I sin samtid er navnene *Bødker, Klejs og Pedersen* hos de ovennævnte personer sandsynligvis ikke anset som mellemnavne, men når vi fra et moderne synspunkt anskuer dem som sådan, skyldes det, at de opfylder de to betingelser, der siden er defineret for navnetypen. Det skete i 1981 da Birte Hjorth Pedersen, i forbindelse med et symposium om personnavneterminologi i Lund, definerede mellemnavne som navne, der dels positionsmæssigt er opstillet efter personernes sidste fornavn og før deres efternavn, dels er slægtsnavnetypologiske (Hjorth Pedersen 1983: 84).

Ud fra denne definition synes det ganske ligetil at identificere mellemnavne, men navnetypen er på mange måder et diffust begreb. I almindelig sprogbrug opfattes et mellemnavn ofte som det eller de navne, der optræder imellem det første fornavn og efternavnet i en persons fulde navn, uanset hvilken typologi det pågældende navn har (Meldgaard 1983: 116). Mange anser således navnene *Cecilie* og *Troels* ligeså meget som mellemnavne hos Frederikke Cecilie Nielsen og Anton Troels Schmidt som *Jakobsen* og *Aagaard* hos Christine Jakobsen Beyer og Lars Aagaard Olsen. Dette er da også i overensstemmelse med den definition, der er givet i *Ordbog over det danske Sprog* i 1932, hvor mellemnavnet karakteriseres som “..de(t) mellemste af en persons navne” (ODS: Mellemnavn). Men fra den videnskabelige definition er det kun *Jakobsen* og *Aagaard* af de nævnte eksempler, der kan betegnes som mellemnavne, mens *Cecilie* og *Troels* begge betragtes som et andet fornavn hos navnebærerne. Den videnskabelige definition er dog ikke uden problemer, da en lang række navne typologisk er både fornavne og slægtsnavne, og dermed også potentielle mellemnavne, hvilket *Kjær*, *Martin* og *Rose* er eksempler på.

Da Danmarks seneste lovgivning på personnavneområdet, *Navneloven 2005*, trådte i kraft den 1. april 2006, blev det muligt for enhver at tage et hvilket som helst fornavn som mellemnavn uden hensyn til, hvilket køn det pågældende navn normalt optræder som fornavn hos (Navneloven 2005: Kapitel 2 § 11, nr. 4). Dette havde ellers ikke været en mulighed, og derfor kan mellemnavnet i dag bestemmes mere åbent (Estrup & Aarø-Hansen 2006: 135). Men mellemnavnet forbliver et begreb, der vanskeligt lader sig entydigt definere, hvilket ifølge Bent Jørgensen overvejende skyldes, at der ved denne navnetype opereres med både en typebestemmelse og en ren positionsbestemmelse, som er uskarp (Jørgensen 2013: 13 f.). Ifølge dansk lovgivning er det imidlertid kun muligt at have ét efternavn (Navneloven 2005: Kapitel 1 § 8 og § 10), og derfor synes begrebet mellemnavn at være nødvendigt af administrative grunde, om end det blandt andet i forskningsøjemed forårsager en række problematikker.

Inden for den danske personnavneforskning har mellemnavnet indtil for nyligt været et næsten uberørt område, og derfor har vi meget lidt kendskab til, hvordan mellemnavne er kommet i brug, hvordan de har manifesteret sig, og hvordan de har indgået i danskernes navnebrug. Med min afhandling, *Adam Gottlob Øhlenschläger Hauch & Jeppe Smed Jensen. Et studie af etableringen af det efternavnetypologiske mellemnavn i Danmark i 1800-tallet* (Kællerød 2018), der på baggrund

af navnene i folketællingen fra 1880 har form som en større systematisk undersøgelse af såvel kvantitativ som kvalitativ karakter over mellemnavnebrugen i Danmark i det 19. århundrede, har jeg dækket dele af dette videnshul. Afhandlingen, der blev forsvaret i april 2019, ligger til grund for denne artikel, hvor fokus rettes mod brugen af de efternavnetypologiske mellemnavne på Samsø. Når der i løbet af artiklen refereres til ‘hovedundersøgelsen’, ‘resultaterne på landsplan’ og lignende, er det afhandlingen, der henvises til.

I artiklen gives først en kort indføring i mellemnavnebrugen i Danmark før det 19. århundrede, og en række lovmæssige bestemmelser, der formodes at have påvirket brugen af mellemnavne i Danmark i den undersøgte periode, præsenteres. Efterfølgende gives en kort indføring i folketællingen fra 1880 som kilde, hvorefter blikket vendes mod Samsø. Mellemnavnebrugen på Samsø i 1880 belyses med udgangspunkt i en række kategorier af mellemnavne, og de gennemgås blandt andet med henblik på at afklare navngivningsmotiver, når disse er mulige at udlede af kilden. Resultaterne sammenholdes med mellemnavnebrugen på landsplan. Derefter præsenteres en række ‘sjældne’ mellemnavne, som optræder på Samsø, inden der til sidst gives en kort fremstilling af mellemnavnebrugen på øen før 1880, som den kan udledes af folketællingerne fra 1787, 1801 og 1840.

Mellemnavnenes indtog i Danmark

Selvom det først er i 1960’erne, at mellemnavnet som begreb kommer til at indgå i både den juridiske og den videnskabelige terminologi, er navnetypen i praksis betydeligt ældre, hvilket *Bødker*, *Klejs* og *Pedersen* på Samsø jo også vidner om. Allerede i middelalderlige kilder forekommer mellemnavne, men de er sjældne, og de optræder hovedsageligt i form af patronymer, der er anført mellem et fornavn og et tilnavn eller slægtsnavn. Af de tidligste eksempler på dansk grund kan nævnes Pæter Palnisun Hvitæ, der er omtalt i Kong Valdemars Jordebogs såkaldte Broderliste, som synes at være påbegyndt i slutningen af det 12. århundrede (VJb: 84 ff., 164 ff. og 55r ff.; Holmberg 2006: 123).

Kong Frederik I pålagde i 1526 den danske adel at føre faste slægtsnavne, så adelige, der førte det samme våbenmærke, også havde samme slægtsnavn (Vogt 2005: 383). Denne praksis blev efter reformationen efterlignet i det højere borgerskab og præstestanden, hvor det efterhånden blev mere almindeligt at føre fast slægtsnavn, og undertiden blev især primærpatronymer indskudt i navnerækken, hvormed de fik

karakter af det, der i dag forstås som mellemnavne. Jens Lauridsen Zeuthen (1573–1628), sognepræst ved Sankt Knuds Kirke i Odense, søn af sognepræst Laurids Sørensen i Søften, er et eksempel på dette, og samme motiv findes hos hans børn, deriblandt Christen Jensen Zeuthen og Anna Jensdatter Zeuthen (jf. Kællerød 2018: 55).

I bondestanden har faste slægtsnavne og mellemnavne dog været så godt som ukendte frem imod år 1800. Bønder, daglejere, fiskere, mange håndværkere og lignende har holdt fast i en århundreder gammel tradition, hvor der blev givet fornavn, som regel kun ét, og det var ofte bestemt ved opkaldelse, samt et primærpatronym som 'efternavn', og undertiden et uofficielt distinktivt tilnavn, der har været kendt af lokalbefolkningen (Kisbye 1981: 125 f.). Det skal bemærkes, at det ikke er uproblematisk at kalde primærpatronymet et efternavn, da man i samtiden formodentlig slet ikke har anset det som et navn. Patronymer, og metronymer for den sags skyld, er man i praksis født med, og deres semantiske indhold afspejler mere, hvem en person *er*, end hvad en person *hedder* (jf. Kousgård Sørensen 1975: 112). I løbet af det 19. århundrede er det blevet mere almindeligt i den brede befolkning at have længere navnerækker, der undertiden indeholder et mellemnavns-lignende navn. Det skete omtrent samtidig med, at lovmæssige bestemmelser udfasede brugen af primærpatronymer.

Restriktioner i den danske navngivning i det 18. og 19. århundrede

Den århundreder gamle navngivningstradition, der bestod i bondestanden, medførte en særdeles ensartet navnebrug, særligt foranlediget af sædvanen om opkaldelse. I artiklen *Almuens fornavne omkring år 1800* (Eggert 2009) belyses det, at navnene *Anne*, *Karen* og *Marie* samt *Hans*, *Jens*, *Niels* og *Peder* tilsammen har været båret af mere end halvdelen af den samlede danske befolkning, og samtidig har de almindeligste patronymer været dannet til de nævnte mandsnavne. Da patronymerne i sin natur har vekslet fra generation til generation i den enkelte familie, er visse vanskeligheder efterhånden opstået i forbindelse med landets administration (Degn 2001: 15 f.).

Allerede i 1771 førte den traditionelle navnebrug til et reskript i Slesvig og Holsten, hvor det faste slægtsnavn blev introduceret til befolkningen i hertugdømmerne (CS 1771). Selvom intet tyder på, at problematikken omkring brugen af patronymer har været mindre udfordrende i kongerigets administration, var det først med *Dåbsforordningen af 1828*, udsendt den 30. maj 1828, at slægtsnavne blev påbudt hele den danske befolkning. I modsætning til det slesvig-holstenske

reskript gives ingen begrundelse for, hvorfor det faste slægtsnavn ønskes indført i kirkebøgerne i Danmark, men det synes oplagt, at hensigten, akkurat som i hertugdømmerne, har været at gøre landets administration mere effektiv (Pedersen 2001: 203 f.).

Dåbsforordningen af 1828 påbød, at et barn blev navngivet med et "Familie- eller Stamnavn" (§ 18), altså et efternavn. Der stod imidlertid intet om, hvilke typer af navne, der kunne anføres som sådanne, ligesom det heller ikke var anført, hvem der kunne bestemme navnet, og rundt om i landet har de fleste præster formodentlig anset patronymet som den korrekte form for familienavn (Dansk Navneskik: 114 ff.). Som opfølgning til Dåbsforordningen fulgte senere i 1828 og i 1829 cirkulærer, som blandt andet fastslog mulighederne for, hvordan et slægtsnavn kunne dannes, og det blev understreget, at alle børn i en søskendeflok, drenge som piger, burde få det samme slægtsnavn. Det betød, at pigebørn, når de fik patronymiske navne, skulle navngives med navneelementet *-søn* (*-sen*), som om de var drengebørn (Degn 2001: 17; Pedersen 2001: 204). Det gik dog trægt med at få indført faste slægtsnavne, men den 6. august 1856 var det officielt slut med det frie navnevalg, da Kirke- og Udenrigsministeriet rundsendte en skrivelse til samtlige biskopper, hvori det blev betonet, at slægtsnavnet skulle være arveligt (Algreen-Ussing 1862: 253).

Navnerestriktionerne betød et opgør med det traditionelle navngivningsmønster med fornavn(e) og det primære patronym, der var dannet til faderens fornavn. I samme periode synes flere og flere i landbobefolkningen at få slægtsnavnetypologiske navne indskudt mellem fornavn(e) og slægtsnavn. Disse mellemnavne kunne veksles frit mellem generationer, og dermed kunne de i praksis være en måde til at fortsætte en navngivningspraksis lig den traditionelle, samtidig med at de påbudte krav blev indfriet (jf. Hornby 1978: 69 f.). Resultaterne af føromtalt afhandling viste også, at en del af mellemnavnene i Danmark i 1880 udgøres af primærpatronymer, men dog ikke i en påfaldende høj grad (Kællerød 2018: 134 ff., 264). Andre motiver må altså også have været i spil.

1880-folketællingen som kilde

Som tidligere nævnt har denne artikel sit afsæt i en større landsdækkende undersøgelse af brugen af mellemnavne i 1800-tallet, som den kan udledes af folketællingen fra 1880 (Kællerød 2018), men artiklens hovedfokus er på de fem sogne, der frem til 2014 udgjorde den kirke-

administrative inddeling på Samsø. Folketællingen findes online tilgængelig i Rigsarkivets faksimiledatabase *Arkivalieronline* (AO) og i en digitaliseret udgave i dataarkivet *Dansk Demografisk Database* (DDD), som er et igangværende crowdsourcing-projekt, der ligeledes forvaltes af Rigsarkivet. Til undersøgelsen af mellemnavnebrugen i 1880 er fortrinsvis anvendt dataudtræk fra den digitaliserede udgave, men originaler i faksimiledatabasen er anvendt supplerende, hvor dette er fundet nyttigt. Det må holdes for øje, at den digitaliserede database er under stadig udvikling, hvorfor der grundet korrekturlæsning, rettelser og lignende ikke altid er harmoni mellem de statistiske iagttagelser, der præsenteres her, og det der i dag vil kunne fremsøges i databasen. Efter flere stikprøver er det dog hovedindtrykket, at disse forskelligheder ikke rykker væsentligt ved det samlede billede af mellemnavnebrugen i Danmark i 1880, om end der vil være lokale afvigelser, hvilket også er tilfældet på Samsø. Her skal også nævnes, at Rigsarkivet i 2021 lancerede et historisk og demografisk projekt kaldet *Folk i fortiden* (FOF), hvorfra nyere digitaliserede versioner af blandt andet folketællinger kan hentes. For at resultaterne i denne artikel er sammenlignelige med afhandlingens resultater, er der for 1880-folketællingen holdt fast i brugen af DDD. Imidlertid har FOF dannet grundlag for data til undersøgelsen af mellemnavne i de tre tidlige folketællinger.

Som kilde udmærker folketællinger sig ved at give øjebliksbilleder af samfundet og den navnebrug, der har været gældende på den tid, en given optælling er foretaget. Der må dog tages visse forbehold med hensyn til navnestoffet i denne form for kilde, da der kan være væsentlige afvigelser i en persons navn fra folketælling til folketælling. Det er ikke alene forskellige stavemåder for et navn, der er tale om, men også større forskelle som fremkomst eller fravær af hele leksikalske navne (jf. Eggert 2017). Dette kan blandt andet skyldes, at skriverne, der har stået for optegnelserne, har haft forskellige holdninger til, hvorvidt lokal-kendte tilnavne er fundet relevante eller irrelevante at anføre i listerne, og dette kan have direkte indvirkning på, hvor mange navne der optræder som mellemnavne. De nærmere omstændigheder for, hvordan navneoplysningerne i praksis er givet til de enkelte skrivere, kendes ikke, og fremgangsmåden kan have varieret fra sogn til sogn. I forlængelse heraf skal det også nævnes, at skrivere kan have anført navne forkert eller have personlige stavepræferencer.

Hovedlisterne i folketællingen 1880 rummer elementære oplysninger om tællingsstedet (lokalitet, sogn, herred og amt for landsogne såsom de fem sogne på Samsø). Individider i en husstand er anført

sammenhængende, eksempelvis husfader efterfulgt af hustru, børn, familiemedlemmer i aftægt og tjenestefolk eller en håndværksmester efterfulgt af hustru, børn og lærlinge. Ifølge de retningslinjer, der står anført på hver enkelte hovedliste i folketællingen, skulle alle enkelte individer anføres med fulde navn. Hovedlisterne indeholder desuden felter til registrering af køn (M(and) eller K(vinde)), alder (anført med det fyldte år), ægteskabelig stilling (U(gift), G(ift), E(nkemand) eller E(nke)), trosbekendelse, fødested, stilling i familien (husfader, husmoder, barn, tjenestetyende med mange flere) samt erhverv eller næringsvej, hvilket muliggør socioonomastiske undersøgelser.

Melleminavnbrugen på Samsø i 1880

Som nævnt flere gange har denne artikel sit udspring i en landsdækkende undersøgelse af brugen af mellemnavne i 1800-tallet (Kællerød 2018). For at et navn er blevet inkluderet i denne undersøgelse, skal det optræde mindst 25 gange i folketællingen fra 1880, og mindst fem gange skal det være opført umiddelbart før et individs efternavn. Hovedundersøgelsens samlede mellemnavnekorporus består af 111.428 løbenavne, der tilsammen fordeler sig på 1.799 stavemåder, der repræsenterer 1.052 leksikalske navne. Disse mellemnavne er blevet inddelt i fem hovedkategorier (patronymiske navne, stedbetejnelser, erhvervsbetejnelser, inkolentnavne og folkelige tilnavne), der tilsammen rummer 28 underkategorier, samt en kategori med fire underkategorier for øvrige navne. For at holde artiklen sammenlignelig med afhandlingen er samme kriterier og kategorier fulgt i den følgende gennemgang af mellemnavne på Samsø i 1880. Siden følger dog en præsentation af et udvalg af "sjældne" navne, der optræder som mellemnavn på Samsø i 1880, men som ikke opfylder kriteriet på 25 optegnelser på landsplan. Disse navne er udeladt af de følgende oversigter og statistikker, således at Samsø ikke fremstår med et kunstigt højt antal mellemnavne i sammenligningen med det øvrige Danmark. Der henvises til afhandlingens kapitel 4 (Kællerød 2018: 75 ff.) for en detaljeret beskrivelse af databehandling samt praksisser for lemmatisering og kategorisering.

Undersøgelsen vedrører alene de efternavnetypologiske mellemnavne, der optræder umiddelbart før efternavnet i individernes navne. Det er alligevel på sin plads at nævne, at der på Samsø er fundet seks personer med to mellemnavne. Det drejer sig om Anders Møller Christiansen Egede, Henning Hansen Rønne Lund, Martin Jensen Holm Hansen og Søren Thunbo Pedersen Stauns (alle Besser sogn), Bertel

Eriksen Hansen Bødker (Kolby sogn) samt Rasmus Hansen Sørensen Thygesen (Tranebjerg sogn). Kun det sidste af de to mellemnavne indgår i det følgende.

De 111.428 personer med mellemnavne, der blev fundet på landsplan, modsvarer en frekvens på 6,2 % af den samlede befolkning. På Samsø er noteret 689 mellemnavne, hvilket svarer til, at 10,6 % af øens 6.515 indbyggere bærer et sådant navn – altså en væsentlig højere andel, end der ses i det samlede Danmark. På Samsø ses relativt store forskelle på sogneniveau, hvilket fremgår af tabel 1. Den største andel af mellemnavne er noteret i Kolby sogn, hvor 131 af sognets 948 indbyggere er registreret med navnetypen, hvilket modsvarer 13,8 % af personerne i sognet. Onsbjerg sogn har den laveste andel mellemnavne på øen, men også her er frekvensen højere end landsgennemsnittet, da mellemnavne findes hos 90 af sognets 1.228 indbyggere, svarende til 7,3 %.

Tabel 1: Oversigt over andelen af mellemnavne i de fem sogne på Samsø i 1880.

Sogn	Indbyggere	Mellemlavne	Andel
Tranebjerg sogn	2.024	247	12,20 %
Kolby sogn	948	131	13,82 %
Onsbjerg sogn	1.228	90	7,33 %
Besser sogn	1.209	104	8,60 %
Nordby sogn	1.106	117	10,58 %
Samsø	6.515	689	10,58 %

Kønsmæssigt er der tale om en meget ulig fordeling, da 84,6 % af mellemnavnene på Samsø, 583 i alt, er noteret hos mænd, og blot 15,4 %, 106 mellemnavne, er hos kvinder. Dette modsvarer nogenlunde den kønsmæssige fordeling, der er fundet på landsplan, hvor tallene er henholdsvis 81,4 % og 18,6 %. Denne fordeling hænger formodentlig sammen med tidens patriarkalske normer. Mænd stod først i arvefølgen, indtil kvinder i nogen grad opnåede ligestilling i arveretlig henseende i 1857 (Nielsen & Tamm 2021; jf. Bentzon 1931: 24). Det må formodes, at det derfor har været mere væsentligt at vise familiære tilhørsforhold ved drengebørn.

De 689 løbenavne fra Samsø fordeler sig på 81 leksikalske navne, hvoraf halvdelen, 40, er noteret blot én gang. Som det fremgår af tabel 2, er *Jensen* med 138 tilfælde det klart almindeligste mellemnavn på øen, hvor navnet optræder mere end dobbelt så ofte end det næstmest frekvente mellemnavn, *Sørensen*, der er fundet 63 gange.

Tabel 2: Oversigt over mellemnavne på Samsø, 1880. Navne i skarp parentes angiver et navns hovedform i den landsdækkende undersøgelse, som ikke er fundet på Samsø, mens navne i almindelig parentes angiver stavevarianter.

Antal	Navn
138	<i>Jensen</i>
63	<i>Sørensen</i>
53	<i>Nielsen</i>
48	<i>Rasmussen</i>
47	<i>Mortensen</i>
42	<i>Jørgensen, Pedersen</i>
29	<i>Hansen</i>
21	<i>Mikkelsen (Michelsen)</i>
17	<i>Christensen</i>
13	<i>Frederiksen</i>
12	<i>Larsen (Larssen)</i>
10	<i>Holm, Olesen</i>
9	<i>Andersen, Snedker</i>
8	<i>Møller</i>
6	<i>Petersen</i>
5	<i>Beyer, Madsen, Olsen</i>
4	<i>Christiansen, Clausen, Clemmensen, [Gylding] (Gylling), Jacobsen, Klemmensen, Knudsen</i>

3	<i>Fabricius, Johansen, Poulsen (Pouelsen)</i>
2	<i>Birkedal, Bødker, Degn, Foged, Friis (Fris), Henriksen, Haaber, Jensdatter, Lassen, Rye (Ry)</i>
1	<i>Andreassen, Andresen, Astrup, Barfred, Bech, Bertelsen, [Boesen] (Bosen), Borch, Bugge, Ebbesen, Eliassen, Eriksen, Fischer, Gommesen, Hegelund, Hermansen, Husted, Jeppesen, Jørgensdatter, Karstensen, Klausen, Kristiansen, Ladefoged, Lauridsen, Legaard, Mariager, [Markusen] (Marcussen), Munk, Nielsdatter, Nyholm, Rønne, Skipper, Smed, Sørensdatter, Thomsen, Thygesen, Tomasen, Tønnesen, Villumsen, Vinther</i>

De patronymiske navne er særdeles dominerende, og samtlige af de 12 almindeligste mellemnavne på Samsø henføres til denne kategori. På landsplan er *Møller* som det eneste ikke-patronymiske navn blandt de 30 almindeligste mellemnavne væsentlig mere udbredt end øvrige ikke-patronymiske navne, men på Samsø overgås *Møller* akkurat af både *Holm* og *Snedker*.

Tabel 3 viser med tydelighed de patronymiske navnes markante dominans blandt mellemnavnene på Samsø. 51 af de leksikalske navne henhører til denne kategori, og de bæres af til sammen 619 personer, hvilket svarer til næsten 90 % af det samlede mellemnavnekorpus. Dermed udgør kategorien "patronymiske navne" på Samsø en endnu højere andel af mellemnavnene, end tilfældet er i den landsdækkende undersøgelse, hvor 82,7 % af mellemnavnene er patronymer.

Tabel 3: Oversigt over mellemnavnenes typemæssige fordeling på Samsø, 1880.

Kategori	Leksikalske navne	Løbenavne	Andel
Patronymiske navne	51	619	89,84 %
Stedbetegnelser	14	29	4,21 %
Erhvervsbetegnelser	10	30	4,35 %
Inkolentnavne	2	7	1,02 %
Folkelige tilnavne	4	4	0,58 %
I alt	81	689	100,00 %

Den næststørste gruppe af mellemnavne på øen er “stedbetegnelser”, hvortil 14 leksikalske navne, der bæres af i alt 29 personer, er henregnet. “Erhvervsbetegnelser” indeholder et enkelt løbenavn mere, og hertil er ti leksikalske navne henført. I den landsdækkende undersøgelse er kategorien “inkolentnavne” den mindste både med hensyn til antallet af leksikalske navne og løbenavne, men på Samsø har færre personer mellemnavne, der er henregnet til kategorien “folkelige tilnavne”.

Mellemlavne dannet til patronymer

Analogt med det landsdækkende studie er det altså patronymiske navne, der i særlig grad dominerer mellemnavnebrugen på Samsø. Navnet *Jensen* er på Samsø såvel som på landsplan det absolut mest udbredte mellemnavn, men derudover findes nogle iøjnefaldende forskelle. I det samlede Danmark følger *Nielsen* som det næstmest udbredte navn, og derefter *Hansen* med afstand til *Pedersen* og *Andersen*. *Sørensen*, der indtager en relativt klar andenplads på listen over mellemnavne på Samsø, er blot det sjette almindeligste mellemnavn i Danmark. *Rasmussen* og *Mortensen*, der begge er blandt de fem hyppigste mellemnavne på Samsø (jf. tabel 2 ovenfor), er længere nede på mellemnavnelisten for det samlede Danmark, hvor *Rasmussen* er nummer ti, mens *Mortensen* blot er nummer 22.

En forklaring på den relativt høje frekvens af mellemnavnene *Sørensen*, *Rasmussen* og *Mortensen* må findes i udbredelsen af de fornavne, de pågældende patronymer er dannet til, *Søren*, *Rasmus* og *Morten*. I den tidligere nævnte artikel *Almuens fornavne omkring år 1800* (Eggert 2009) redegøres for den geografiske spredning af de hyppigste fornavne i Danmark ved begyndelsen af det 19. århundrede, og her er både *Søren* og *Rasmus* iblandt. For navnet *Søren* ses en tydelig koncentration i Østjylland, hvilket formodes at være forårsaget af dyrkelsen af helgenen Sankt Søren (eller Severin) i Ry mellem Silkeborg og Skanderborg, hvor en kilde var indviet til helgenen. Koncentrationen af fornavnet *Søren* strækker sig til Samsø (Eggert 2009: 110 f.), der ligesom Ry indgår i Aarhus stift. Fornavnet *Rasmus* har en bemærkelsesværdig spredning, da navnet er koncentreret i et nærmest halvmåneformet bælte, som strækker sig fra det nordlige Djursland, ned gennem Østjylland, over Fyn og de sydfynske øer til Lolland og Falster. Samsø ligger i periferien af den højeste koncentration, men navnet er alligevel frekvent på øen (Eggert 2009: 109 f.). For *Rasmussen* som mellemnavn går denne kuriøse spredning igen i 1880, dog i en lidt mindre tydelig grad, end det er tilfældet for *Rasmus* godt 80 år tidligere (Kællerød 2018:

149 f.). Det pågældende område falder nogenlunde sammen med Aarhus stift og Odense stift, og det synes derfor oplagt, at der er en form for tilknytning mellem navnebrugen og en kirkelig liturgisk praksis vedrørende Sankt Erasmus. En sådan forbindelse er imidlertid ikke fundet (jf. Meldgaard 1992). I Danmark er ingen kirker viet til Sankt Erasmus, hvilket formodentlig skyldes, at hans helgenkult først er blevet særligt udbredt på et tidspunkt, hvor de danske kirker i reglen stod færdigbyggede (Jørgensen 1909: 115). Navnet *Morten* indgår ikke i Eggerts undersøgelse, men måske Samsø indgår i eller ligger i nærheden af en koncentration af dette navn.

Meget få patronymiske mellemnavne indeholder den feminine endelse *-datter*, jf. tabel 4, hvilket er interessant, da der intet har været til hinder for at navngive pigebørn med denne navnetype. Alligevel er 100 kvinder noteret med et patronymisk mellemnavn dannet til den maskuline endelse *-sen*, mens blot fem kvinder bærer et mellemnavn med endelsen *-datter*. Dette kan være et udtryk for, at de patronymiske navnes betydningsindhold og den identitet, der må have været forbundet hermed, hurtigt er blevet forskudt, efter at de faste slægtsnavne blev introduceret med navnerestriktionerne i 1828 og 1856. De patronymiske navnes funktion kan være gået fra at være individualudpegende (Kristine Olesdatter, datter af Ole) til at vise slægtstilhørighed (Kristine Olsen, tilhører Olsen-slægten), og derved har elementet *-datter* mistet sin semantiske betydning.

Når navne på forældre kendes, kan folketællingen undertiden give et indblik i motiver, der ligger bag patronymiske mellemnavne. Det kan ofte slutes, om et barns mellemnavn er et primærpatronym, der er dannet til faderens fornavn, eller et sekundærpatronym. Bevæggrunde for navnevalget kan af og til også udledes ved sekundærpatronymer, eksempelvis hvis et mellemnavn modsvarer faderens mellem- eller efternavn, moderens pigenavn eller en bedsteforælders navn. På Samsø synes alle disse aspekter at være i spil. Mange flere motiver kan tænkes at ligge bag et patronymisk mellemnavn, eksempelvis opkaldelse efter fadder, en afdød slægtning eller en berømt, men sådanne motiver lader sig kun sjældent bestemme af kildematerialet. I det følgende gives nogle eksempler på personer med patronymiske mellemnavne og bud på motiverne bag disse.

Tabel 4: Oversigt over de patronymiske mellemnavne på Samsø, 1880.

Kategori	Antal	Navne
Mandlige patronymer	614	<i>Jensen</i> 138 • <i>Sørensen</i> 63 • <i>Nielsen</i> 53 • <i>Rasmussen</i> 48 • <i>Mortensen</i> 47 • <i>Jørgensen</i> 42 • <i>Pedersen</i> 42 • <i>Hansen</i> 29 • <i>Mikkelsen (Michelsen)</i> 21 • <i>Christensen</i> 17 • <i>Frederiksen</i> 13 • <i>Larsen (Larssen)</i> 12 • <i>Olesen</i> 10 • <i>Andersen</i> 9 • <i>Petersen</i> 6 • <i>Madsen</i> 5 • <i>Olsen</i> 5 • <i>Christiansen</i> 4 • <i>Clausen</i> 4 • <i>Clemmensen</i> 4 • <i>Jacobsen</i> 4 • <i>Klemmensen</i> 4 • <i>Knudsen</i> 4 • <i>Johansen</i> 3 • <i>Poulsen (Pouelsen)</i> 3 • <i>Henriksen</i> 2 • <i>Lassen</i> 2 • <i>Andreasen</i> 1 • <i>Andresen</i> 1 • <i>Bertelsen</i> 1 • <i>Boesen (Bosen)</i> 1 • <i>Ebbesen</i> 1 • <i>Eliassen</i> 1 • <i>Eriksen</i> 1 • <i>Gommessen</i> 1 • <i>Hermansen</i> 1 • <i>Jeppesen</i> 1 • <i>Karstensen</i> 1 • <i>Klausen</i> 1 • <i>Kristiansen</i> 1 • <i>Lauridsen</i> 1 • <i>Markusen (Marcussen)</i> 1 • <i>Thomsen</i> 1 • <i>Thygesen</i> 1 • <i>Tomasen</i> 1 • <i>Tønnesen</i> 1 • <i>Villumsen</i> 1
Kvindelige patronymer	5	<i>Jensdatter</i> 2 • <i>Jørgensdatter</i> 1 • <i>Nielsdatter</i> 1 • <i>Sørens datter</i> 1
Svenske patronymer	0	
Genitivpatronymer	0	
Øvr. patronymiske navne	0	
I alt	619	

Mellemnavnet hos den i indledningen nævnte maler, Jens Pedersen Stjerne (Torup, Besser sogn), er dannet som primærpatronym, da han er søn af daglejer og jordbruger Peder Jensen Stjerne. Denne praksis er ikke ualmindelig, og det samme motiv findes blandt andet også i Torups nabolandsby, Langemark, hvor børn af skrædder Morten Søren Sørensen Holm (Langemark, Besser sogn) er anført med mellemnavnet *Mortensen*, eksempelvis Mikkel Kristian Mortensen Holm og Antoninette Velhelmine Christiane Mortensen Holm. Andre eksempler

vedrører købmand Jens Christian Frank (Tranebjerg, Tranebjerg sogn), der har børn som Søren Jensen Frank og Ansine Jensine Jensen Frank, murer Christian Jensen Astrup (Onsbjerg, Onsbjerg sogn) med børn som Jens Christiansen Astrup og Ane Katrine Margrethe Christiansen Astrup, daglejer Niels Sørensen Snedker (Kolby, Kolby sogn), der har børn som Tønnes Nielsen Snedker og Anne Mette Nielsen Snedker, samt gårdmand og møllejer Jørgen Søren Mortensen Buhr (Brundby, Tranebjerg sogn), der har børn som Jacob Peder Jørgensen Buhr og Barbara Katrine Hansine Jørgensen Buhr. I de nævnte eksempler er samtlige hjemmeboende børn anført med et mellemnavn, der er dannet til vedkommende faders fornavn. Som det fremgår, forekommer dette på tværs af samfundslag, hvor både købmand og daglejer, gårdmand og håndværker har navngivet børn med mellemnavne dannet som primærpatronymer.

Ofte er det kun dele af en søskendeflok, der står anført med et primærpatronymisk mellemnavn. Det er blandt andet tilfældet hos daglejer Anders Jensen (Torup, Besser sogn), som har fire børn, hvoraf tre er drenge, og heraf er kun den yngste, Jens Andersen Jensen, anført med et mellemnavn. Noget tilsvarende forekommer hos arbejdsmand Mikkil Søren Sørensen (Pillemark, Tranebjerg sogn), hvor det også kun er Søren Mikkelsen Sørensen, den yngste af to sønner, der bærer mellemnavn, og hos gårdejer Niels Kjeldsen (Nordby, Nordby sogn), som ikke har givet sine døtre mellemnavne, mens sønnen Kristian Nielsen Kjeldsen er anført med et.

I enkelte husstande optræder primærpatronymer som mellemnavne i to generationer, som det er tilfældet ved gårdejer Morten Jensen Øster (Brundby, Tranebjerg sogn), hvor navnet *Morten* danner grundlag for mellemnavne hos døtrene Abelone Mortensen Øster, Gjertrud Mortensen Øster og Marie Mortensen Øster. Husfaderens fader, Jens Mortensen Øster, er anført som aftægtsmand i husstanden, og heraf kan det udledes, at husfaderens mellemnavn, *Jensen*, ligeledes er et primærpatronym. Også hos snedker Niels Hansen Skræder (Nordby, Nordby sogn) ses vekslende primærpatronym mellem generationerne. Han er søn af aftægtsmanden Hans Nielsen Skræder og fader til Hans Nielsen Skræder (altså nøjagtig samme navn som bedstefaren), Rasmus Magnus Nielsen Skræder og Andreas Nielsen Skræder. Det bemærkes, at navnet *Nielsen* er overstreget hos den mellemste dreng, og *Skræder* anført ovenover dette navn i originalkilden.

Foruden de netop nævnte eksempler er primærpatronymiske mellemnavne fundet i yderlige godt tyve husstande. Dertil kommer et par husstande, hvor det ikke entydigt lader sig afgøre, om der er tale om et

primær- eller sekundærpatronym. Det forholder sig sådan, når en mand er anført med et mellemnavn, der udspringer af samme navn som hans fornavn, og hans børn har samme mellemnavn. Dette er for eksempel tilfældet hos daglejer Jens Jensen Molbo (Ørby, Tranebjerg sogn), hvis børn, Marie Rasmine Jensen Molbo og Morten Jensen Molbo, ligeledes er anført med mellemnavnet *Jensen*, som her både kan være dannet til faderens fornavn *Jens* (primærpatronym), og kan være et arvet mellemnavn (sekundærpatronym).

Mange af de patronymiske mellemnavne er sekundære, og her kan flere motiver ligge bag. Det er ikke ualmindeligt, at et barn arver både mellem- og efternavn fra faderens side, hvilket der er fundet eksempler på i mere end tyve husstande. Her kan nævnes gårdejer Rasmus Jensen Ladefoged (Kolby, Kolby sogn), hvis børneflokk blandt andet omfatter Dorthe Margrete Jensen Ladefoged og Berthel Jensen Ladefoged, handelsbestyrer Niels Søren Rasmussen Koch (Ørby, Tranebjerg sogn), hvis sønner, Søren og Villum Andreas, begge bærer navnene *Rasmussen Koch*, samt stråtækker Peder Jensen Farver (Nordby, Nordby sogn), der har sønnen Villads Jensen Farver. Undertiden er mellemnavnet kun videregivet til drengebørn, som det er sket hos daglejer Peder Søren Jensen Bryder (Brundby, Tranebjerg sogn), hvis sønner, Jens Peder og Niels Peder, begge står anført med navnene *Jensen Bryder*, mens datteren er anført Bodil Johanne Mar[grethe] Bryder.

Iblandt er forældres anførte efternavne videregivet som sekundærpatronymiske mellemnavne hos børn. Efternavnet hos daglejer Roland Jørgensen (Vesterløkke, Tranebjerg sogn) er således ført videre som mellemnavn hos sønnen Ole Jørgensen Snedker, og tilsvarende hos arbejdsmand Hans Søren Jensen (Langemark, Besser sogn) hvis efternavn er videregivet som mellemnavn hos sønnen Jens Jensen Ladefoged. Motiverne bag efternavnene *Snedker* og *Ladefoged* kan ikke afgøres ud fra kilden.

Der findes tillige eksempler på mellemnavne, som svarer til mødres pigenavne. Således har Sophie Christine Hansen (Besser, Besser sogn) fire børn med guldsmed Carl Christian Kjær Jürgens, og her er et af børnene anført som Christian Hansen Jürgens. De to ældre søskende er noteret uden mellemnavne, mens den yngste søn er noteret med nøjagtig samme navn som sin far, Carl Christian Kjær Jürgens. Anna Marie Christensen (Ballen, Tranebjerg sogn) har tre børn med skipper Jens Johan Thygesen, og også her er moderens pigenavn, *Christensen*, videreført som mellemnavn hos det yngste barn, Aage Christensen Thygesen. Parrets ældre børn, en pige og en dreng, er noteret uden

mellemlavne. Der findes et par eksempler mere på dette navngivningsmotiv, og fælles for dem er, at det altid vedrører et enkelt barn i en børneflokk. Motivet bag en sådan navngivning kan muligvis være opkaldelse med fuldt navn, eventuelt efter et familiemedlem.

Opkaldelse med fuldt navn er netop det sidste motiv for navngivning med sekundærpatronymer som mellemlavne, der skal nævnes her. Snedker Clemmen [stavet *Klemmen* i den originale folketælling] Sørensen (Brundby, Tranebjerg sogn) har umiddelbart videreført sit efternavn som mellemlavn hos sønnen Søren Sørensen Hyrup, mens *Sørensen* optræder som efternavn hos de fire ældre døtre, der ikke er anført med navnet *Hyrup*. Sønnen er formodentlig opkaldt efter sin farfar, Søren Sørensen Hyrup, som levede i aftægt i husstanden.

De kvindelige patronymer med endelsen *-datter* spiller en væsentlig mindre rolle end de mandlige patronymer. I 1880 bærer kun fem kvinder på Samsø mellemlavne med dette navneelement, nemlig Barbara Jensdatter Skræder, Mette Jensdatter Skræder, Kirsten Jørgensdatter Hjulmand og Bodil Nielsdatter Brøndkjær (alle Nordby, Nordby sogn), samt Ingeborg Sørensdatter Frier (Kolby, Kolby sogn). Fælles for de fem kvinder er, at de er voksne og anført som enten hustru eller i aftægt, og derfor er det ikke muligt at fastslå ud fra kilden alene, om der er tale om primærpatronymer. Sandsynligheden er dog stor, men et kvindeligt patronym kan også være et udtryk for opkaldelse (jf. Kællerød 2018: 151 f.). Det er en bemærkelsesværdig lav andel af kvinder med patronymiske navne, der er anført med den feminine endelse *-datter*. Som nævnt efterlader det et indtryk af, at patronymet i 1880 i vidt omfang har mistet sin oprindelige semantiske betydning, og ikke længere udtrykker, hvem en navnebærer er søn eller datter af, men hvilken familie det pågældende individ hører til. Det kan i al fald forklare, hvorfor pigebørn allerede på dette tidspunkt oftest er navngivet med det oprindeligt kønskontrære *-sen*.

Mellemlavne dannet til stedsbetegnelser

På Samsø er 14 af de 81 leksikalske mellemlavne henført kategorien "stedsbetegnelser", hvilket svarer til 17,3 %. I den landsdækkende undersøgelse er denne kategori væsentlig mere dominerende, da den rummer 492 af i alt 1.052 leksikalske mellemlavne, svarende til godt 47 %. Den markante forskel skyldes, at denne type mellemlavne er særdeles udbredt i de jyske egne, hovedsageligt i et større halvmåneformet område, der strækker sig fra det østlige Hanherred over Thy og Mors, ned igennem Vestjylland til de geografiske store sogne på den jyske

hede. Der synes at være en vis sammenhæng mellem denne kategori af mellemnavne, især danske stednavne, og de områder, hvor fæstegårde tidligst overgik til selveje (Kællerød 2018: 62 ff., 165 ff.).

Tabel 5: Oversigt over mellemnavne dannet til stedbetegnelser på Samsø, 1880.

Kategori	Antal	Navne
Danske stednavne	18	<i>Gylding (Gylling) 4 • Birkedal 2 • Haaber 2 • Ry (Rye) 2 • Astrup 1 • Borch 1 • Hegelund 1 • Husted 1 • Legaard 1 • Mariager 1 • Nyholm 1 • Rønne 1</i>
Nordiske stednavne	0	
Tyske stednavne	0	
Oversatte nordiske stednavne	0	
Øvrige stednavne	0	
Topografiske betegnelser	11	<i>Holm 10 • Bech 1</i>
Latiniserede stedbetegnelser	0	
I alt	29	

Som det fremgår af tabel 5, er *Holm* med ti forekomster det almindeligste navn på Samsø i kategorien. Sammen med *Bech*, der findes en enkelt gang, er *Holm* henført til underkategorien af topografiske betegnelser, men hverken *Holm*, som betyder 'lille ø' (ODS, Holm 1), eller *Bæk*, 'lille vandløb' (ODS, Bæk 1), optræder som efterled i bebyggelsesnavne på Samsø (Dam 2015: 172 ff., 177 ff.). Dette kunne ellers tænkes at være et motiv for brugen af topografiske betegnelser i personnavne. Blandt navnebærerne er Jørgen Holm Madsen (Pillemark, Onsbjerg sogn), der er søn af gårdejer Karl Madsen og Ane Margrete Jørgensen Holm. Han er den eneste i en søskendeflok på fem, hvoraf fire er drengebørn, der er anført med et mellemnavn, og motivet synes at være en videreførelse af moderens pigenavn. Samtidig vidner moderens patronym om, at drengen med stor sandsynlighed er opkaldt med fuldt navn efter sin morfar. Også Morten Holm Farver (Nordby, Nordby sogn), som er søn af Jacob Farver og Barbara Holm, bærer moderens

pigenavn som mellemnavn. Anders Bech Christensen (Ballen, Tranebjerg sogn), der er oplistet som ‘commis’ ved købmand Lars Rasmussen, er den eneste bærer af mellemnavnet *Bech*.

Kun en anden af stedbetegnelsernes underkategorier er i spil på Samsø, nemlig “danske stednavne”, der omfatter 13 leksikalske navne, som er dannet til navne på lokaliteter i det meste af landet. Det mest frekvente af disse er *Gylling*, som er navnet på en østjysk sogneby, der er noteret hos fire navnebærere, heriblandt Jens Gylling Snedker (Permelille, Kolby), der har sit mellemnavn fra sin moder, Ane Jensen Gylling, gift med møllejer Lars Jensen Snedker.

Mellemnavnene *Astrup*, *Birkedal*, *Hegelund*, *Husted*, *Haaber*, *Mariager* og *Ry* er ligeledes dannet til navne på jyske lokaliteter, hvoraf nogle få udvalgte skal præsenteres her. *Birkedal* er blandt andet navnet på en dal i Svenstrup sogn syd for Mariager og en gård i Bislev sogn ved Nibe. Som mellemnavn på Samsø optræder *Birkedal* hos Lars Emanuel Birkedal Rasmussen (Ballen, Tranebjerg sogn), der er søn af teglværksbestyrer Peder Vilhelm Rasmussen og Helene Knudsen, og hos kapellan Ludvig Birkedal Hansen (Tranebjerg, Tranebjerg sogn), der ikke har videreført navnet til sine tre børn. Navnet *Haaber* modsvarer et gårdsnavn i Elling sogn i Vendsyssel, og på Samsø er det noteret som mellemnavn hos den københavnsk fødte købmand Emilius Joh. Haaber Bernt (Ballen, Tranebjerg sogn) og hans søn Georg Emilius Laurentius Haaber Bernt. Om der findes en forbindelse mellem den vendsysselske lokalitet og den københavnsk fødte købmand, har ikke været muligt at afgøre, og det må påpeges, at sammenfaldet mellem stednavn og mellemnavn kan bero på en tilfældighed. *Ry* er navnet på en østjysk landsby mellem Silkeborg og Skanderborg, og som mellemnavn optræder *Ry* hos Oluf Ry Klausen (Langemark, Besser sogn), der er søn af skomager Morten Klausen og Mette Caroline Vilhelmine Hentsel. På den nærliggende gård Sandholm ved Langemark er anført en forvalter ved navn Olaf Rye Lassen, der som skomagersonnen muligvis kan være opkaldt efter, men dette lader sig ikke afgøre ud fra kilden.

Mellemnavne dannet til erhvervsbetegnelser

Ti leksikalske navne, som i alt omfatter 30 løbenavne, er henført kategorien “erhvervsbetegnelser”. På landsplan er *Møller* som tidligere nævnt det klart dominerende navn i denne gruppe, da det alene bæres som mellemnavn af flere personer end kategoriens resterende 65 leksikalske navne tilsammen. I 1880 findes *Møller* som mellemnavn over hele landet, men der synes at være en vis tyngde i Østjylland

(Kællerød 2018: 193 ff.). Derfor er det interessant, at *Møller* med otte forekomster ganske vist er relativt frekvent som mellemnavn på Samsø, men alligevel er overgået af navnet *Snedker*, som er noteret ni gange, jf. tabel 6. I den landsdækkende undersøgelse optræder *Snedker* som mellemnavn 18 gange, hvormed præcis halvdelen af navnets forekomster som mellemnavn findes på Samsø.

Tabel 6: Oversigt over mellemnavne dannet til erhvervsbetegnelser på Samsø, 1880.

Kategori	Antal	Navne
Danske erhvervsbetegnelser	26	<i>Snedker</i> 9 • <i>Møller</i> 8 • <i>Bødker</i> 2 • <i>Dejn</i> 2 • <i>Foged</i> 2 • <i>Ladefoged</i> 1 • <i>Skipper</i> 1 • <i>Smed</i> 1
Tyske erhvervsbetegnelser	1	<i>Fischer</i> 1
Latiniserede erhvervsbetegnelser	3	<i>Fabricius</i> 3
Øvrige erhvervsbetegnelser	0	
I alt	30	

En eventuel familieforbindelse mellem de ni personer med mellemnavnet *Snedker* lader sig ikke afgøre ud fra folketællingen alene, da de optræder i ni forskellige husstande. Blandt personerne med navnet finder vi Jakob Snedker Jacobsen (Ørby, Tranebjerg sogn), der er søn af snedker Jens Søren Jacobsen. Her er overensstemmelse mellem faderens erhverv og sønnens mellemnavn, hvilket *kan* være et vidnesbyrd om en levende dannelse af tilnavne. De øvrige fire børn, to døtre og to sønner, er dog noteret uden mellemnavne.

Ved de resterende leksikalske navne i kategorien “danske erhvervsbetegnelser” findes denne form for analogi mellem navn og erhverv ikke, men i lighed med mange af de mellemnavne, der var dannet til stedbetegetnelser, synes et væsentligt motiv at være en forælders efternavn. Det er tilfældet for den indledningsvist nævnte bolsmandssøn Niels Bødker Chrestensen (Tanderup, Onsbjerg sogn), der er søn af Chresten Nielsen Bødker. Også Klemmen Foged Kræmmer (Nordby, Nordby sogn) er anført med et mellemnavn svarende til en forælders efternavn. Han er søn af gårdejer Jens Kræmmer og Bodil Margrethe

Foged, og analogt hermed er efternavnet hos Frederikke Henriette Amalie Emilie Møller (Tranebjerg, Tranebjerg sogn), som er gift med førnævnte Ludvig Birkedal Hansen, givet videre som mellemnavn til børnene Emmy Kirstine Møller Hansen, Peder Laurentius Møller Hansen og Julie Møller Hansen.

Yderligere to underkategorier er i spil på Samsø, nemlig “tyske erhvervsbetegnelser” og “latiniserede erhvervsbetegnelser”, der hver indeholder ét leksikalsk navn, henholdsvis *Fischer* og *Fabricius*. Her er *Fischer*, som optræder hos toldassistent Johan Olfert Fischer Nissen (Ballen, Tranebjerg sogn), et kuriøst eksempel på navngivningsmotiv, da der synes at være tale om idolopkaldelse (jf. Kisbye 1979). På folketællingstidspunktet har navnebæreren været 78 år gammel, hvormed han er født i 1801 eller senest i 1802. Motivet bag navnene *Olfert* og *Fischer* synes at være klart, da der må være tale om opkaldelse efter søhelten Olfert Fischer (1747-1829), der som søofficer gjorde sig bemærket under englændernes angreb på København i april 1801 (Bjerg 2011).

Mellemlavne dannet til inkolentbetegnelser

Syv løbenavne fordelt på to leksikalske navne er henført til kategorien “inkolentbetegnelser”. På landsplan dominerer navnet *Friis* denne kategori, og dette navn er da også til stede på Samsø i 1880, hvor det optræder som mellemnavn hos to personer. På øen er *Beyer* med fem forekomster dog mere udbredt, jf. tabel 7.

Tabel 7: Oversigt over mellemnavne dannet til inkolentbetegnelser på Samsø, 1880.

Kategori	Antal	Navne
Danske lokaliteter	0	
Udenlandske lokaliteter	7	<i>Beyer</i> 5 • <i>Friis (Fris)</i> 2
Latinske dannelser	0	
Øvrige inkolentnavne	0	
I alt	7	

Beyer og *Friis* er dannet som indbyggerbetegnelser om folk fra henholdsvis Bayern og Friesland, hvorfor de begge henregnes til underkategorien “Udenlandske lokaliteter”. Det må dog bemærkes, at en

del af Friesland, Nordfriesland i Slesvig, har hørt til Danmark frem til 1864, og at navnet Friis har været udbredt som tilnavn og adelsnavn herhjemme siden middelalderen.

Alle fem optegnelser af navnet Beyer stammer fra Nordby sogn, hvilket betyder, at det på landsplan er netop dette sogn, som har den største frekvens overhovedet af navnet (Kællerød 2018: 221). Blandt navnebærerne er daglejer Michel Beyer Jensen (Nordby, Nordby sogn), der har videregivet sit mellemnavn som efternavn hos børnene Kristian Beyer, Michel Søren Beyer og Ane Mickeline Beyer. Gårdmand Rasmus Rasmussen Kornmaaler (Nordby, Nordby sogn) har med Mette Johanne Olesen tre børn, en søn og to døtre, som alle er anført med Beyer som mellemnavn. Motivet herfor er uvist.

Mellemlavne dannet til folkelige tilnavne

Med kategorien “folkelige tilnavne” menes i denne undersøgelse navne, som har deres oprindelse i gamle uofficielle tilnavne, som især kan sættes i forbindelse med landbosamfundet (Meldgaard 1984: 39). Der er tale om en bred kategori, hvor navnene for eksempel kan henvise til oprindelige navnebæreres fysiske udseende og væremåde, ligesom de kan være anvendt både konkret og ironisk. En række navne som eksempelvis *Holm*, *Degn* og *Møller* er i undersøgelsen henført til andre kategorier, men de kunne for så vidt også være inkluderet i denne kategori. På samme måde kunne underinddelingen i otte kategorier være gjort anderledes. Dyre- og plantebetegnelserne i kategorierne “Dansk/tysk/øvrige fauna” og “flora” er appellativer, men når de alligevel ikke er henført kategorierne med appellativer, skyldes det et ønske om at undersøge brugen af netop disse mellemnavnetyper på landsplan i afhandlingen (Kællerød 2018: 228 ff.).

På Samsø spiller mellemnavne dannet til folkelige tilnavne en væsentlig mindre rolle i navnebrugen i 1880 end hvad der ses på landsplan, hvor 4,4 % af mellemnavnene er af denne type. På Samsø er det tilfældet for 0,6 %, da blot fire leksikalske navne, som kun optræder en gang hver, er henregnet hertil. Ét navn hører til underkategorien “Danske adjektiver” (*Bugge*) og tre til “Danske appellativer” (*Barfred*, *Munk* og *Vinther*), mens de øvrige seks underkategorier ikke er repræsenteret, jf. tabel 8.

Navnet *Bugge* optræder hos købmand og lejer Christian Bugge Hey (Nordby, Nordby sogn), som ikke har videregivet navnet til sine to børn, en datter og en søn. De tre øvrige navnebærere i kategorien er hjemmeboende sønner (i alderen 2 til 22), der har det til fælles, at de har

søskende, som står anført uden mellemnavne. Motiver bag navnene kan ikke udledes af folketællingen, men det bemærkes, at Christen Vinther Jensen (Ørby, Tranebjerg sogn), der er søn af daglejer Jens Jørgen Olesen og Anna Margrethe Hansdatter, lever under samme tag som aftægtsmanden Christen Christensen Vinther. Hvad dennes relation er til familien nævnes ikke i kilden. Hverken husfaderen eller dennes hustru bærer primærpatronym dannet til navnet *Christen* og ej heller sekundærpatronymet *Christensen*. Det synes dog oplagt, at der er en relation mellem aftægtsmandens efternavn og drengens mellemnavn.

Tabel 8: Oversigt over mellemnavne dannet til folkelige tilnavne på Samsø, 1880.

Kategori	Antal	Navne
Dansk fauna	0	
Tysk fauna	0	
Øvrig fauna	0	
Flora	0	
Danske adjektiver	1	<i>Bugge</i> 1
Tyske adjektiver	0	
Danske appellativer	3	<i>Barfred</i> 1 • <i>Munk</i> 1 • <i>Vinther</i> 1
Tyske appellativer	0	
I alt	4	

Nogle 'sjældne' mellemnavne

Foruden de 689 mellemnavne på Samsø, der indfrie kriterierne for at blive inddraget i afhandlingen, der har dannet grundlag for det netop præsenterede, optræder yderligere omkring 30 leksikalske navne som mellemnavn på øen. Disse navne findes altså *ikke* mindst 25 gange på landsplan, hvoraf mindst fem tilfælde er som mellemnavn. Her skal imidlertid gives en kort redegørelse for disse 'sjældne' mellemnavne, hvoraf langt de fleste optræder blot en enkelt gang. Nogle få navne er dog hyppigere, som det er tilfældet for *Klejs* (*Kleis*), der er noteret som

mellemlavn fem gange, *Thunbo* der optræder fire gange, samt *Haarmark*, *Stjerne* og *Vadstrup*, der alle er noteret to gange.

Tre af de netop nævnte navne er dannet til lokale stednavne. *Haarmark* er et bebyggelsesnavn i Kolby sogn (DS 1: 33), og det optræder som mellemlavn hos brødrene Jens Haarmark Jensen og Ole Haarmark Jensen (Ørby, Tranebjerg sogn), der er sønner af daglejer Jens Snedker Jensen og Bodil Marie Haarmark. Her er igen tale om et mellemlavn, der er dannet til moderens pigenavn. I familien er også en datter, men hun er ikke anført med mellemlavn. Landsbynavnet *Vadstrup*, Onsbjerg sogn (DS 1: 49 f.), optræder som mellemlavn hos Jens Vadstrup Jensen (Onsbjerg, Onsbjerg sogn), der er ældste søn af snedker Frederik Jensen og Kirsten Knudsen. Parret har yderlige fem børn, men ingen af disse står anført med mellemlavne. Også landsbynavnet *Agerup*, Besser sogn (DS 1: 74), forekommer som mellemlavn, nemlig hos urmager Søren Agerup Hansen (Torup, Besser sogn).

Endnu et mellemlavn, *Printz*, kan ses i relation til stednavne på Samsø. Det er noteret som mellemlavn hos tjenestedreng Rasmus Printz Kræmmer (Nordby, Nordby sogn). Navnet er særligt forbundet med netop Nordby, hvor det indgår som forled i gårdnavnet *Printzensminde* og naturnavnet *Printzes Bakke* (DS 1: 95, 109). Samtidig er efternavnet *Printz* ikke ualmindeligt på Samsø, hvor det i 1880 er båret af 17 personer (inklusive gifte kvinders pigenavne), og samtlige af disse er fundet i Nordby. Som mellemlavn kan *Printz* være motiveret af såvel efternavnet *Printz* som stednavnene, vel særligt gårdnavnet *Printzensminde*.

Flere andre stednavne optræder som sjældne mellemlavne i de samsiske folketællingslister, blandt andet en række jyske lokaliteter såsom *Klejs* (bebyggelsen Klejs sydøst for Horsens), *Anbek* (bebyggelsen Anbæk nordvest for Aarhus) og *Seiling* (sognebyen Sejling ved Silkeborg). I indledningen nævntes smeden Niels Søren Klejs Rasmussen (Torup, Besser sogn), og han har givet sit mellemlavn videre til sine to sønner, Søren Klejs Rasmussen og Rasmus Klejs Rasmussen, mens datteren Marie Margrethe Rasmussen er anført uden navnet. Hvad familiens relation til landsbyen Klejs er, hvis der er nogen, fremgår ikke af tællingslisten.

To leksikalske navne henføres kategorien "inkolentnavne", nemlig *Thunbo* og *Molbo*. Begge svarer til indbyggerbetegnelser om personer, der kommer fra områder i den umiddelbare geografiske nærhed af Samsø, henholdsvis Tunø og Mols. Som mellemlavn optræder *Molbo* blot én gang i materialet, nemlig hos Christen Molbo Foged (Nordby,

Nordby sogn), som er søn af gårdejer Hans Foged og Bodil Margrethe Farver. Gårdejerens svigermor forsørges i husstanden, og hun er anført med navnet Mette Kirstine Molbo, suppleret med en oplysning om, at hendes pigenavn er *Farver*. Det synes således at være drengens morfars efternavn, der har givet anledning til mellemnavnet *Molbo*. *Thunbo* optræder blandt andet som mellemnavn hos Søren Thunbo Kræmmer (Nordby, Nordby sogn), der er søn af gårdejer Lars Rasmussen Kræmmer og Ane Margrethe Kræmmer, der står anført med *Thunbo* som pigenavn. Endnu engang er der altså tale om et mellemnavn svarende til en moders pigenavn.

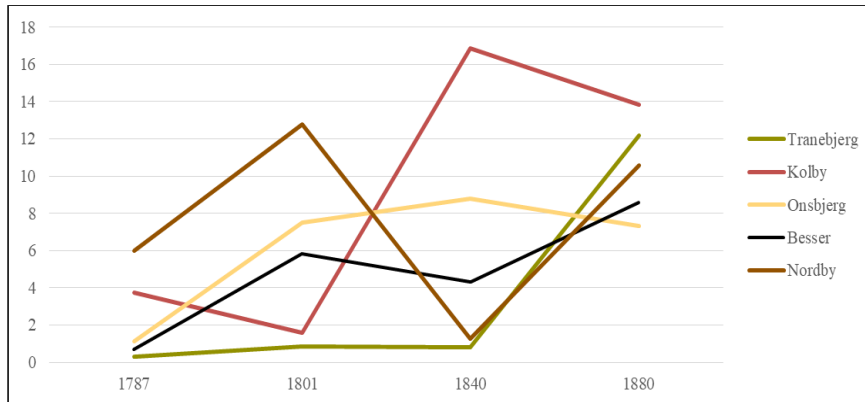
Af andre mellemnavne, som optræder på Samsø i 1880 uden at have opfyldt de nævnte kriterier for at indgå i hovedundersøgelsen, kan nævnes det engelske patronym *Harrison*, erhvervsbetegnelserne *Spinder* og *Vagtman* samt folkelige tilnavne som *Bagge*, *Christmas*, *Stjerne* og *Øster*.

Mellemlavnebrugen på Samsø før 1880

Fokus rettes nu imod mellemnavnebrugen på Samsø i perioden forud for 1880, hvilket gøres med udgangspunkt i folketællingslisterne for øen i årene 1787, 1801 og 1840. Kilderne er hentet i Excel-format fra det tidligere nævnte projekt *Folk i fortiden* (FOF), og listerne er blevet gennemgået manuelt med henblik på at identificere mellemnavne.

Når de tre folketællinger sammenlignes med folketællingen fra 1880, står det klart, at der overordnet er sket en gradvis stigning i brugen af mellemnavne på øen. I 1787 er fundet 74 mellemnavne blandt 3.693 individer, hvilket svarer til 2 % af øens samlede befolkning. I 1801 er procentdelen steget til 5 %, da 202 af denne tællings 4.049 individer på øen bærer navnetypen, og i 1840 er noteret 294 mellemnavne blandt 5.151 personer, svarende til 5,7 %. Som tidligere nævnt, optræder mellemnavne hos 689 af 6.515 personer i folketællingen fra 1880, hvilket svarer til 10,6 %. Men dykker vi ned i de enkelte sogne, ses nogle ganske bemærkelsesværdige udsving i brugen af mellemnavne i perioden (jf. figur 1). I Tranbjerg sogn er andelen af personer med mellemnavne under 1 % i de tre tidlige folketællinger, men i 1880 er ikke mindre end 12,2 % af sognets indbyggere anført med navnetypen. I Kolby har 3,7 % af sognets beboere mellemnavn i 1787, men i 1801 er tallet faldet til 1,6 %, inden det stiger til hele 16,9 % i 1840. Også i Nordby sogn forekommer et iøjnefaldende forløb, da 6 % af sognets indbyggere er anført med mellemnavn i 1787, og i 1801 er andelen fordoblet til 12,8 %.

Men så sker et markant fald til 1,3 % i 1840, hvorefter andelen af mellemnavnebærere igen stiger, så den i 1880 lander på 10,6 %.

Figur 1. Oversigt over andelen af mellemnavne i sognene på Samsø i de fire folketællinger vist i procent per folketællingsår.

Disse særdeles forskellige tendenser illustrerer en problematik, der er ved at anvende folketællinger som kilde til et studie af navnebrug i historisk tid. Udsvingene må ses som et udtryk for, at de skrivere, der har stået for optegnelserne, har haft forskellige opfattelser af, hvad der har været anset som relevant at anføre som navne hos de enkelte individer. De tidlige folketællinger synes at være foretaget af en enkelt eller få skrivere i de enkelte landsogne, mens flere skrivere har været inde over folketællingen i 1880. På Samsø har der i 1880 således været mellem syv og elleve skrivere i de enkelte sogne. Som tidligere nævnt kan nogle skrivere have anset patronymer eller lokale tilnavne som relevante at registrere, og dermed er disse navne kommet til at fremstå som mellemnavn eller efternavn i den ene tælling, mens de er udeladte i den anden. Dette fænomen synes at være på færde her, og det kan være en del af forklaringen på de store udsving, der både ses over tid i de enkelte sogne, og de iøjnefaldende forskelle mellem sognene i den samme folketælling. De forskellige praksisser kan samtidig være en del af forklaringen på, hvorfor mellemnavnefrekvensen på Samsø ligger over landsgennemsnittet.

I 1880 er godt 85 % af mellemnavnene noteret hos mænd, og også i perioden før 1880 er det hovedsageligt på sværdsiden, at mellemnavnene findes. I de tidlige folketællinger er dette forhold endda endnu

mere udtalt, da over 90 % af mellemnavnebærerne er mænd, og i 1801 sågar hele 97,5 %. Som i 1880 må patriarkalske samfundsnormer være forklaring på dette.

Også i de tre tidlige folketællinger er patronymerne klart dominerende, da denne navnetype udgør 93–95 % af mellemnavnene i listerne, og også her er det de mandlige patronymer, der er i overtal. I de tre tidlige folketællinger ses en klar tendens til, at patronymiske mellemnavne fortrinsvis er anført hos voksne mænd og i kombination med et ikke-patronymisk tilnavn, som ikke går i arv. Børn er typisk anført med fornavn(e) og et primær- eller sekundærpatrionym. Nogle eksempler fra 1787 er bonde og husmand Mikkel Jenssøn Fod (Nordby, Nordby sogn), der er anført med børnene Kirsten Mikkelsdatter og Mikkel Mikkelsøn samt husmand og bondeskrædder Jørgen Pedersen Tolder (Kolby, Kolby sogn), som står anført med børnene Peder Jørgensen, Maren Jørgensdatter og Dorthé Jørgensdatter. Denne praksis har også været udbredt i 1801 og 1840, hvorfra er hentet eksempler som daglejer Rasmus Hansen Haukrog (Besser, Besser sogn (1801)) med børnene Hans Rasmussen, Kristen Rasmussen, Appolone Rasmusdatter og Anne Katrine Rasmusdatter, samt daglejer Morten Hansen Bryder (Taftebjerg, Onsbjerg sogn (1840)), der har børnene Niels Mortensen og Hans Mortensen. I tilfælde som disse kan skrivelserne have vurderet, at et lokalt kendt tilnavn har været væsentlig at registrere hos husfaderen med henblik på identifikation. Tilnavnet *Fod* adskiller således denne Mikkel Jensen fra seks andre personer i Nordby med samme navn, heraf tre voksne, hvoraf to er anført med tilnavn. Med tilnavnet placeret i navnerækken på denne måde får patronymet karakter af et mellemnavn. I folketællingen synes den individualudpegende sondring dermed at være mindre væsentlig ved kvinder og børn, selvom disse grupper for så vidt også kan have haft tilnavne.

Motiverne bag de patronymiske mellemnavne kan ofte ikke udledes af folketællingerne, da der som nævnt hovedsageligt er tale om husfædre. Men når en husfaders fader er anført i husstanden, eller når der en sjælden gang er tale om mellemnavne hos børn, da kan et motiv undertiden udledes. Således er husmand og daglejer Jens Sørensen Thun (Onsbjerg, Onsbjerg sogn (1840)) anført med primærpatrionym som mellemnavn, hvilket kan udledes af navnet på faderen, Søren Jensen Thun, der lever i aftægt i husstanden. Ligeledes er seks børn af gårdmand Rasmus Kornmaaler (Nordby, Nordby sogn (1840)) anført med primærpatrionym som mellemnavn, heriblandt Knud Rasmussen Kornmaaler og Barbara Rasmusdatter Kornmaaler.

De kvindelige patronymers rolle i de tidlige folketællinger er ganske lille, da i alt blot ti kvinder står anført med denne mellemnavneform. Da der ikke er noteret kvinder med mandlige patronymiske mellemnavne, må den bemærkelsesværdige lille andel af kvindelige patronymer være et udtryk for, at det ikke har været fundet nødvendigt at anføre kvinder med mellem- eller tilnavne. Ved fem af kvinderne kan et navngivningsmotiv udledes af folketællingerne, og her er der tale om primærpatronymiske dannelser. Et eksempel er Anne Sørensdatter Skiøtt (Onsbjerg, Onsbjerg sogn (1787)), gift med bonde og husmand Jens Povelsen og datter af Søren Jensen Skiøtt, der lever som enkemand i husstanden.

I 1787 henregnes blot fem mellemnavne til andre kategorier end patronymer, og i 1801 og 1840 er tallene henholdsvis 11 og 21. Af disse skal her blot kort nævnes de få navne, der er dannet til samsiske stednavne, nemlig *Agerup* og *Stauns*. *Agerup*, der som omtalt ovenfor er navnet på en landsby i Besser sogn, udgør mellemnavnet hos Søren Agerup Hansen, der allerede er nævnt i forbindelse med mellemnavne i 1880. Lokaltiteten Stavns er beliggende i Onsbjerg sogn ved Stavns Fjord (DS 1: 50), og som mellemnavn optræder *Stauns* hos to personer, nemlig Hans Stauns Olesen (Tanderup, Onsbjerg sogn (1840)), som er søn af gårdmand og bødker Ole Søren Hansen, samt Mikkel Stauns Nielsen (Onsbjerg, Onsbjerg sogn (1840)), der er søn af gårdmand Niels Sørensen Bødker. Hustruerne til de to gårdmænd er henholdsvis Ane Sørensdatter og Maren Jørgensdatter, og ingen af de to drenges søskende, ni i alt, er anført med mellemnavn. En relation til bebyggelsen Stavns eller muligvis vanddragsnavnet kan ikke udledes.

Afsluttende bemærkninger

Formålet med denne artikel har været at redegøre for mellemnavnebrugen på Samsø, som den tager sig ud i folketællingen fra 1880, samt, i mindre grad, brugen af mellemnavne på øen i tiden forud, som den kan udledes af folketællinger fra 1787, 1801 og 1840. Igennem den undersøgte periode er brugen af mellemnavne i stigning, da navnetypen findes hos godt 2 % af personerne optegnet i 1787, hvorefter mellemnavne er blevet hyppigere frem til 1880, hvor de er noteret hos mere end 10 % af øens indbyggere. Der er dog stor kompleksitet forbundet med tallene, da der findes store udsving i andelen af mellemnavnebærere i de enkelte sogne perioden igennem, hvilket gør det vanskeligt at drage entydige slutninger vedrørende mellemnavnebrugen. Når der for eksempel i

Kolby forekommer en stigning i andelen af personer med mellemnavne fra 1,6 % i 1801 til 16,9 % i 1840, samtidig med at andelen i Nordby er faldet fra 12,8 % til 1,3 %, er det usandsynligt, at dette er et udtryk for den reelle mellemnavnebrug i de to sogne.

Dette må snarest ses som et udtryk for, hvor kompleks en kilde folketællingen er, når navnebrugen undersøges på et lokalt plan. Her må således være tale om vidt forskellige præferencer hos de skrivere, der har stået for optegnelserne. Visse skrivere må have anset lokalt anvendte tilnavne som væsentlige i registreringen og for identifikation af (nogle) individer, hvorfor et pågældende tilnavn kan være anført i navnerækken. Derved har det muligvis fået udtryk som et efternavn, mens den registrerede persons patronym er kommet til at ligne et mellemnavn. Det vil imidlertid kræve vidtrækkende undersøgelser af de enkelte individers livsforløb, hvor både folketællinger, kirkebøger og andre kilder må tilgås, før en nogenlunde sikker identifikation af mellem-, til- og efternavne kan gives.

Trods denne kompleksitet er brugen af mellemnavne steget igennem den undersøgte periode, og når der i 1880 er omtrent dobbelt så mange med mellemnavne som i 1840, synes de lovmæssige forhold vedrørende brugen af faste slægtsnavne at være en medvirkende årsag. Brugen af mellemnavne har givet mulighed for mere individuelle navnerækker, ligesom mellemnavne har muliggjort navngivning i lighed med den traditionelle navngivning, hvor brugen af primærpatronymer har været væsentlig. Det er dog blot omkring 10 % af indbyggerne på Samsø, der i folketællingen fra 1880 er anført med et mellemnavn, og det er en påfaldende forskelligartet mellemnavnebrug, der er til stede. Blandt større søskendeflokke findes eksempler på, at mellemnavne er givet til både hele børneflokkene eller ingen af børnene, men ofte er blot drengene eller en enkelt dreng noteret med mellemnavn. Man skulle tro, at alle børn i en børneflok ville få et mellemnavn (primærpatronymisk), hvis motivationen først og fremmest har været en fastholdelse af den traditionelle navngivning.

Når det alene er drenge, der gives mellemnavne i en søskendeflok, kan det tænkes at hænge sammen med tidens patriarkalske samfundsnormer. Men igen er det påfaldende, at der også her er stor variation i, hvem af drengene, der får mellemnavne. Det er langt fra altid tilfældet, at de gives til de ældste drengebørn i en søskendeflok, og der synes i nogen grad næsten at være tale om tilfældigheder. Flere aspekter kan være årsag til dette, og ikke mindst opkaldelse synes at have en rolle. Til denne undersøgelse har det imidlertid ikke været muligt at udføre en

grundig efterforskning af faddere eller personer i den nære familie eller lokalsamfundet som opkaldelsesmotiv, ej heller for motiver som rækker langt uden for familiens nærmiljø, som den tidligere nævnte opkaldelse efter søhelten Olfert Fischer repræsenterer.

Samtidig forekommer søskendeflokke, hvor det alene er en pige, der er anført med mellemnavn, selvom der er brødre. I de tidlige folketællinger har de få piger og kvinder, der er anført med mellemnavn, enten et kvindeligt patronym eller et ikke-patronymisk mellemnavn, men i 1880 har en anelig del af kvinderne mellemnavne dannet som et mandligt patronym. Selvom der intet har været til hinder for at navngive med kvindelige patronymer i mellemnavnsposition, har praksissen med at give kvinder patronymiske navne med den mandlige endelse *-sen* altså slået sig fast, hvilket kan ses som en indikation på, at patronymers semantiske indhold hurtigt har mistet sin betydning efter de lovmæssige bestemmelser i 1828 og 1856.

Patronymer er klart dominerende som mellemnavne i alle fire folketællinger. I 1880, og også de tre tidlige folketællinger, er *Jensen* det almindeligste mellemnavn, hvilket er i overensstemmelse med navnebrugen på landsplan. Navne som *Sørensen*, *Rasmussen* og *Mortensen* er i relativt højere grad i brug på Samsø, mens det modsatte gør sig gældende for *Hansen*, *Nielsen* og *Pedersen*. En del af forklaringen herpå findes i den geografiske udbredelse af de fornavne, de pågældende mellemnavne er dannet til.

Mellemnavne optræder bredt i de sociale lag på Samsø, hvor de forekommer hos både købmænd og daglejere og stort set alt derimellem. I artiklen er givet en række eksempler på navnerækker, der indeholder et mellemnavn, og når det har været muligt at udlede et motiv af folketællingen, er det søgt belyst. Af de patronymiske mellemnavne har en del karakter af primærpatronymer, der er dannet til faderens fornavn og efterleddet *-sen* og sjældnere *-datter*. Men mange af de patronymiske navne er sekundære, og i lighed med mellemnavne af ikke-patronymisk karakter, findes der her eksempler på, at navnene svarer til en faders mellem- eller efternavn eller, ikke sjældent, til en moders pigenavn.

Motiverne i mellemnavnebrugen på Samsø i 1880 synes at gå i flere retninger, hvilket de tre personer, der har lagt navn til denne artikel, også giver indikationer for. Således bærer den unge maler Jens Pedersen Stjerne et primærpatronymisk mellemnavn, som er dannet til fornavnet *Peder* hos faderen Peder Hansen Stjerne. Hvorvidt smeden Niels Søren Klejs Rasmussen har rødder i landsbyen Klejs kan ikke udledes af folketællingen, men en form for familiær relation til den østjyske lands-

by synes oplagt, selvom den kan gå mange år tilbage. Mellemlavnet *Klejs* er ført videre i Niels Klejs Rasmussens børns navne. Mellemlavnet *Bødker* hos Niels Bødker Chrestensen er ligeledes fra faderens side, men her er der tale om et efternavn, der er nedarvet som mellemlavn. Ofte har mellemlavnene en direkte relation til et nærtstående familiemedlem, som regel faderen, men dog synes periodens mellemlavnbrug på Samsø at have mange facetter, og der er umiddelbart mange bevæggrunde for denne navngivningspraksis.

Kilder og litteratur

Algreen-Ussing, Tage (udg.) (1862): *Kongelige Reskripter og Resolutioner, Reglementer, Instruxer og Fundatser, samt Ministerial-Skrivelser, med flere Danmarks Lovgivning vedkommende offentlige Aktstykker, for Aaret 1856*, København.

AO = *Arkivalier Online* (web-database, opdateres løbende), udg. af Rigsarkivet [Statens Arkiver]; <<https://www.sa.dk/da/brug-arkivet/arkivalieronline-se-originale-dokumenter-paa-nettet/>> [besøgt 2022-09-14].

Bentzon, Viggo (1931): *Den danske Arveret*, 3. udgave i samarbejde med Poul Plat), København; <https://jura.ku.dk/jurabog/pdf/juridiske-monografier/bentzon_den_danske_arveret_3udg_1931.pdf> [besøgt 2022-09-11].

Betænkning om en ny lovgivning om personnavne. Afgivet af det af Justitsministeriet den 20. marts 1952 nedsatte udvalg. Betænkning nr. 254, 1960, København.

Bjerg, Hans Christian (2011) [1979-84]: Olfert Fischer, i: *Dansk Biografisk Leksikon på lex.dk*; <https://biografiskleksikon.lex.dk/Olfert_Fischer> [besøgt 2022-09-11].

CS 1771 = Verfügung wegen Einführung der Geschlechtsnamen im Herzogthum Schleswig (nr. 32 af 8. november 1771), i: *Chronologische Sammlung der im Jahre 1771 ergangenen Königlichen Verordnungen und Verfügungen für die Herzogthümer Schleswig und Holstein, die Herrschaft Pinneberg, Grafschaft Ranzau und Stadt Altona*, Kiel, s. 40 [44].

- Dam, Peder (2015): *Bebyggelser og stednavnetyper* (Navnestudier 44), København; <<https://www.mtp.dk/details.asp?eln=203846>> [besøgt 2022-05-26].
- Dansk Navneskik, Betænkning afgiven af den af Justitsministeriet den 4. maj 1898 nedsatte kommission*, udg. af F. Nielsen, A. Olrik & J. Steenstrup, København 1899.
- DDD = *Dansk Demografisk Database* (web-database, opdateres løbende), udg. af Rigsarkivet [Statens Arkiver]; <<http://ddd.dda.dk/ddd.htm/>> [besøgt 2022-09-15].
- Degn, Ole (2001): De danske efternavne på -sen. Landbefolkningens reaktioner på navnelovene af 1828 og 1856, i: *Personalthistorisk Tidsskrift* 121, s. 14–34.
- DS = *Danmarks Stednavne*, aktuelt 27 bind, udg. af Stednavneudvalget, København 1922 ff.
- Dåbsforordningen af 1828 = Forordning om Adskilligt som I Henseende til Daaben bliver at iagttage. Dåbsforordning af 30. maj 1828; <<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=72643>> [besøgt 2022-09-12].
- Eggert, Birgit (2009): Almuens fornavne omkring år 1800, i: *Landbohistorisk Tidsskrift* 2009:1, s. 89–125; <<https://tidsskrift.dk/index.php/landbohist/article/view/3817>> [besøgt 2022-05-26].
- Eggert, Birgit (2017): Hvad er det rigtige navn? Eksempler på personnavnevariationer gennem 300 år, i: *Namn som kjelder. Rapport frå Den sekstande nordiske namneforsarkongressen på Jæren folkehøgskule, Kleppe 8.–11. juni 2016* (NORNA-rapporter 96), red. Tom Schmidt & Inge Særheim, Uppsala, s. 59–71.
- Estrup, Henrik & Nikolaj Aarø-Hansen (2006): *Navneloven med kommentarer*, København.
- FOF = *Folk i fortiden* (web-database, opdateres løbende), udg. af Rigsarkivet; <<https://folkifortiden.dk/>> [besøgt 2022-09-13].
- Folketællingerne 1787, 1801 og 1840. Downloadet fra Rigsarkivets database Folk i Fortiden (se FOF), online tilgængelig i digitaliseret form i Statens Arkivers database Dansk Demografisk Database (se DDD) og i faksimileform i Statens Arkivers database Arkivalier-online (se AO).

- Folketællingen 1880. Online tilgængelig i digitaliseret form i Statens Arkivers database Dansk Demografisk Database (se DDD) og i faksimileform i Statens Arkivers database Arkivalieronline (se AO).
- Hjorth Pedersen, Birte (1983): Hvad forstås der ved termen mellemnavn?, i: *Personnamnsterminologi. NORNA's åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981* (NORNA-rapporter 23), red. Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp, Uppsala, s. 78–86.
- Holmberg, Bente (2006): Personnavnene i Broderlisten, i: *Broderliste, Broderskab, Korstog. Bidrag til opklaringen af en gåde fra dansk højmiddelalder*, red. Janus Møller Jensen, Odense, s. 123–140.
- Hornby, Rikard (1978): *Danske personnavne*, København.
- Jørgensen, Bent (2013): Det dobbelte efternavn i Danmark før år 1800, i: *Studia anthroponymica Scandinavia* 31, s. 13–30.
- Jørgensen, Ellen (1909): *Helgendyrkelse i Danmark. Studier over Kirkekultur og kirkeligt Liv fra det 11te Aarhundredes Midte til Reformationen*, København.
- Kisbye, Torben (1979): »Alfred Dreyfus Nielsen«. Identifikationsmodeller i dansk navneskik – belyst ved drengenavne i Århus 1800–1950, i: *Convivium* 4, s. 82–107.
- Kisbye, Torben (1981): Slægtsnavne og patronymer, i: *Personalhistorisk Tidsskrift* 101, s. 121–132.
- Kousgård Sørensen, John (1975): Tilnavne og slægtsnavne. Et diskussionsoplæg, i: *Binamn och släktnamn. Avgränsning och ursprung. Handlingar från NORNA:s tredje symposium i Uppsala 27–28 april 1974* (NORNA-rapporter 8), red. Thorsten Andersson, Uppsala, s. 111–127.
- Kællerød, Lars-Jakob Harding (2018): *Adam Gottlob Øhlenschläger Hauch & Jeppe Smed Jensen. Et studie af etableringen af det efternavnetypologiske mellemnavn i Danmark i 1800-tallet*, ph.d.-afhandling, Københavns Universitet; <[https://forskning.ku.dk/soeg/result/?pure=da%2Fpublications%2Fadam-gottlob-ohlenschlaeger-hauch--jeppe-smed-jensen\(c6dd57e9-f749-4186-aa16-9de221ed52b4\).html](https://forskning.ku.dk/soeg/result/?pure=da%2Fpublications%2Fadam-gottlob-ohlenschlaeger-hauch--jeppe-smed-jensen(c6dd57e9-f749-4186-aa16-9de221ed52b4).html)> [besøgt 2022-09-16].
- Lov om personnavne. Lov nr. 140 af 17. maj 1961 (ikrafttrædelsestidspunkt: 1. jan. 1962), København.

- Meldgaard, Eva Villarsen (1965): *Sydvestjysk navneskik gennem 300 år* (Navnestudier 4) København.
- Meldgaard, Eva Villarsen (1983): Moderne dansk personnavneskik – fornavne, mellemnavne, slægtsnavne, i: *Studia anthroponymica Scandinavia* 1, s. 107–122.
- Meldgaard, Eva Villarsen (1984): De danske slægtsnavnes historie i nyere tid, i: *Studia anthroponymica Scandinavia* 2, s. 39–53.
- Meldgaard, Eva Villarsen (1992): På sporet af Erasmus, i: *Namn och Bygd, Tidsskrift för nordisk ortnamnsforskning* 79, s. 5–13.
- Navneloven 2005 = Navnelov. Lov nr. 524 af 24. juni 2005. (Ikrafttrædelsestidspunkt: 1. april 2006); <<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=31494>> [besøgt 2022-05-26].
- Nielsen, Linda & Ditlev Tamm (2021) [2009]: Arveret, i: *Den Store Danske på lex.dk*; <<https://denstoredanske.lex.dk/arveret>> [besøgt 2022-09-11].
- ODS = *Ordbog over det Dansk Sprog*, udg. af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, 1918–2005; <<http://ordnet.dk/ods>> [besøgt 2022-05-26].
- Pedersen, Karl Peder (2001): Navnet, det er stadig Jensen. Om danske navneregler og om skiftende tiders muligheder for at ændre navn, i: *Personalhistorisk Tidsskrift* 121, s. 200–221.
- VJb = *Kong Valdemars Jordebog*, bind 1 (Text), udg. af Svend Aakjær, København, 1926–1943.
- Vogt, Susanne (2005): Adelen's brug af slægtsnavne før og efter Fr. I's forordning af 1526, i: *Namnens dynamik. Utvecklingstendenser och drivkrafter inom nordiskt namnskick. Handlingar från den trettonde nordiska namnforskarkongressen i Tällberg 15–18 augusti 2003* (NORNA-rapporter 80), Uppsala, s. 383–404.

Summary

Bødker, Klejs and Pedersen: On the use of middle names on 18th and 19th-century Samsø

This article examines the use of middle names on the island of Samsø in 1880 and, to a lesser degree, the period immediately preceding. Here, the term *middle name* refers to a name that takes the form of a family name (a surname) but is placed between the first name(s) and the surname in the full name of an individual. The article originates from a large-scale systematic study of middle names in Denmark in the 19th century, in which middle names in the Danish census of 1880 have been identified and investigated. Middle names are found in more than 10 per cent of the listed population on Samsø, and of these names almost 90 per cent are patronymics. Various examples of middle names on the island are treated, with discussion of both motives used and their underlying motivations, including primary patronymics from the paternal line and secondary patronymics derived from for example mothers' maiden names.